

PRANJE NOVCA, AKTUELNI OBLIK ORGANIZOVANOG KRIMINALA – MANIFESTACIJE, METODI I POSLEDICE

REZIME: Izvršioc i krivičnih dela nastoje da legalizuju prihode koji su stečeni kriminalnim aktivnostima ili žele da ga prikažu kao da potiču iz nekih legalnih pravnih poslova, jer borba protiv kriminaliteta usmerena je na zaplenu sredstava stečenih kriminalnom delatnošću i onemogućavanje uključivanja takvih sredstava u legalne finansijske tokove. Veliki je broj različitih tehnika pranja novca, a zajedničko obeležje im je da novac prolazi kroz tri faze: fazu ulaganja, fazu prikrivanja i fazu integracije. U fazi ulaganja ilegalni profiti uvode se u legalni finansijski sistem. Gotovina pribavljena kriminalnim poslovima uplaćuje se na bankovne račune, obično pod izgovorom neke regularne delatnosti. Naredni korak u procesu pranja novca je faza prikrivanja, a ostvaruje se prebacivanjem sredstava sa jednog računa, na račune raznih banaka u svetu. U fazi integracije novac se ulaže u zakonite poslove, nakon čega se javlja kao novac koji potiče od zakonom dozvoljene delatnosti. Za pranje novca najčešće se koriste liberalni bankarski sistemi, koji nisu pod neposrednom kontrolom državnih organa. Pranje novca ima mnogo povratnih efekata na ekonomske, političke i socijalne strukture svake zemlje. Najznačajnije posledice pranja novca su: opadanje poslovanja legalnog privatnog sektora, uticaj na devizne kurseve i kamatne stope, ekonomski poremećaji i nestabilnost, smanjenje državnih prihoda i slabljenje kontrole ekonomske politike, ugrožavanje programa reformi ili privatizacije, opadanje reputacije zemlje.

Ključne reči: pranje novca, nezakonit profit, kriminalitet, bankarski sistem

* Asistent na katedri za krivično pravo na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

Manifestacije

Uvodna razmatranja

Želja za sticanjem profita osnovni je motiv najvećeg broja počinjenih kriminalnih dela kao što su trgovina narkoticima, protivzakonito uterivanje duga, nedozvoljena trgovina oružjem, krijumčarenje alkohola i duvana, piraterija, ucena i prevara. Vrlo često se raznim takvim aktivnostima ostvaruju enormne sume novca, koje samim tim predstavljaju nezakonito stečenu imovinsku korist. Izvršioци krivičnih dela nastoje da legalizuju prihode koji su stečeni kriminalnim aktivnostima ili žele da ga prikažu kao da potiču iz nekih legalnih pravnih poslova, jer borba protiv kriminaliteta usmerena je na zaplenu sredstava stečenih kriminalnom delatnošću i onemogućavanje uključivanja takvih sredstava u legalne finansijske tokove.

Da bi se tako stečeni novac mogao nesmetano koristiti, on mora biti legalizovan, odnosno „oprano“.

Učesnici u pranju novca pribegavaju raznim finansijskim transakcijama s ciljem prikrivanja pravog porekla novca, da bi ga učinili legalnim sredstvom prometa na tržištu novca, što im obezbeđuje normalno korišćenje u poslovnim odnosima u kojima plasiraju svoj kapital.

S obzirom da kriminalci ne objavljuju godišnje finansijske izveštaje, teško je proceniti koja se količina para u svetu „opere“. Međunarodni monetarni fond je 1996. godine procenio da takozvani „bruto kriminalni proizvod“ u svetu iznosi preko 500 milijardi dolara godišnje. Po proceni Ujedinjenih nacija, Čak 80 odsto navedenog iznosa ostvareno je trgovinom narkoticima što predstavlja najveći izvor prljavog novca.

Postoji krilatica da je san svakog perača novca da plati porez! Put koji treba da se pređe od prljavog novca do plaćanja poreza nije ni lak, ni jeftin. „Vlasnici prljavog novca, stečenog trgovinom oružjem, narkoticima, pljačkom, piraterijom, ali i ucenama političara, žele da ga uvedu u legalne tokove, da bi mogli da ulažu u legalni biznis i da ga uvećavaju. Osim ekonomske moći, oni žele da steknu i određenu političku moć, uvažavanje i društveno priznanje“, kaže za Ekonomist magazin Miroslava Milenković, ovlašćeni stručnjak u američkoj asocijaciji ovlašćenih ispitivača pronevera i asocijaciji za sprečavanje pranja novca i direktor sektora Business Advisory Services u kompaniji Price water house Coopers.

„Za to, međutim, moraju dobro da plate. Finansijskim stručnjacima koji će da odrade taj posao plaćaju i do 25 odsto vrednosti ukupne sume, a procenat i dalje raste. Osamdesetih godina, ova usluga je koštala svega šest odsto, da bi krajem devedesetih dostigla 20 procenata“, kaže Milenković.¹

Koliko pranje novca može da bude unosan posao ilustruje i slučaj jednog Italijana, uhapšenog pre nekoliko godina pod optužbom da je sarađivao sa

¹ Pranje novca, www.ekonomist.co.yu (accessed 2. Mart 2007.)

mafijom. Zvanično, on je bio suvlasnik jedne lokalne građevinske firme. Istraga je pokazala (a nakon pravnog postupka i italijanske vlasti su obelodanile) da njegova glavna aktivnost nije bila izgradnja kuća, već pranje mafijaškog novca, a za ove usluge je bio dobro plaćen. Koliko je bio dobro plaćen otkriveno je tek nakon postupka konfiskacije njegove imovine, koja je uključivala 131 stan, 122 magacina, 20 fabrika, 10 školskih zgrada i 250.000 akcija u jednoj sicilijanskoj banci.²

Ilegalno stečeni novac prolazi faze pranja u zemlji u kojoj su kriminalne delatnosti i izvršene, ali ako to nije moguće sprovesti, odnosno, ako bi to povlačilo niz teškoća i rizika, pristupa se krijumčarenju novca. Cilj krijumčarenja „prljavog“ novca jeste izbegavanje otkrivanja kriminalne delatnosti od strane nadležnih organa u zemljama čiji su propisi strogi i dosledno primenjivani, i njegova sigurna legalizacija kroz finansijske sisteme drugih zemalja, gde bankarski i finansijski tokovi nisu pod strogom kontrolom države što uslovljava osnivanje offshore finansijskih centara preko kojih se ilegalna sredstva legalizuju.

Ilegalno stečeni novac se takođe krijumčari istim onim putevima kojima se ilegalno preko granice prebacuju droga, oružje, municija ili neka druga skupocena roba, ali postoje i slučajevi individualnog prenošenja (kuriri) u manjim količinama, i to najčešće sakriven u tašni, koferu ili nekom drugom delu lične garderobe ili prtljaga.³

Prilikom krijumčarenja „prljavog“ novca preko granice, naročiti problem jeste kako postupiti sa gotovinom, jer veliki je rizik prenositi novac u količinama i brzinom koje su kriminalcima potrebne. U tu svrhu koriste se platni nalozi, novčane uplatnice, hartije od vrednosti, a najčešće čekovi na donosioca.

Veliki je broj različitih tehnika pranja novca, a zajedničko obeležje im je da novac prolazi kroz tri faze:

- fazu ulaganja;
- fazu prikrivanja;
- fazu integracije.

U sadašnjim uslovima vrlo često je nemoguće odrediti u kojoj se fazi pranja novca nalazi transakcija, jer se najčešće radi o mešavini ulaganja i prikrivanja.

Faza ulaganja

Krijumčarenje je veoma unosan posao i najčešće se dovodi u vezu sa švercom dragocenih metala, visoke tehnologije, medicinskog materijala, nuklearnog materijala i dr. Nezakonita trgovina oružjem stvorila je tržište gde teroristi i ostali kriminalci mogu da kupe sve, počev od korišćene automatske puške Kalašnjikov, pa do projektila sa navođenjem.

² Pranje novca, www.ekonomist.co.yu (accessed 2. Mart 2007.)

³ Bošković, Mičo: Transnacionalni organizovani kriminalitet, Policijska akademija, Beograd, 2003., str. 194

Pronevera i utaja poreza takođe stvaraju milione dolara, a postupak pranja novca u ovom slučaju je čak i jednostavniji nego kod drugih oblika kriminala, jer je novac često već na računu u banci, tako da polaganje nije ni potrebno.

U fazi ulaganja ilegalni profiti uvode se u legalni finansijski sistem. Gotovina pribavljena kriminalnim poslovima uplaćuje se na bankovne račune, obično pod izgovorom neke regularne delatnosti što predstavlja fazu ulaganja.

Najčešće se depoziti polažu zbog nekog legalnog posla gde se plaćanje uglavnom obavlja u gotovom novcu, kao što su na primer: garaže, luksuzni butici, galerije, komisioni, picerije, restorani, antikvarnice, itd. Ukoliko se gotovina stvorena kriminalom pomeša sa prihodima od legalnog poslovanja, smanjuje se mogućnost brzog otkrivanja „vrućeg“ novca. Uplata novca stečenog kriminalom u banku, može biti izvršena na mnogo načina.

Neki od postupaka koji su karakteristični za fazu ulaganja su:

- uplata „vrućeg“ novca pod pokrićem redovnih gotovinskih prihoda od poslovanja;
- osnivanje lažnih, tzv. „fantomskih preduzeća“ koja ne posluju, i postoje samo kao sredstvo za uplatu gotovog novca na račune u bankama;
- usitnjavanje velikih suma novca među saradnicima koji ih polažu na račune u iznosima koji su dovoljno mali, ili su ispod zakonskog cenzusa, ne privlače sumnju bankarskih radnika, te nisu predmet izveštavanja i posebnog praćenja.

U ovoj fazi, u novije vreme se susreće i kupovina, odnosno preuzimanje preduzeća koja su u ozbiljnim finansijskim problemima, i čiji računi treba da posluže samo kao tzv. „bojler“ računi, gde će se sliti novac prethodno deponovan na račune kod raznih finansijskih institucija.

Polaganje depozita je najvažniji pojedinačni korak, jer je tada novac najprljaviji i najneposrednije povezan sa kriminalnim delom i samim tim najviše podložan zapleni ili konfiskaciji.⁴

Zato se depozit polaže i banci zemlje u kojoj su perači novca ili njihovi saradnici sigurni da neće biti uhapšeni, i da se novac ne može brzo blokirati.

Faza prikrivanja

Nakon što je gotovina pretvorena u bankarski depozit, naredni korak u procesu pranja novca je faza prikrivanja, a ostvaruje se prebacivanjem sredstava sa jednog računa, na račune raznih banaka u svetu privrednih subjekata kao i drugih finansijskih institucija, a sve radi prikrivanja originalnog izvora i destinacije početnog kriminalnog kapitala.

Novac se premešta mnogobrojnim transakcijama, čiji je glavni cilj da se prikrije veza između novca i kriminalne aktivnosti od koje potiče.

⁴ Skakavac, Zdravko: Pojam i pojavni oblici organizovanog kriminaliteta, Pravni fakultet u Novom Sadu, 2003., str. 125.

Ovo je složena, i maksimalno zamršena faza, ali i čisto mehanička faza. Novac se transformiše kroz liberalne bankarske sisteme koji, po pravilu, nisu pod neposrednom kontrolom državnih organa. Offshore računi investicionih ili penzionih fondova predstavljaju pogodnu osnovu za otpočinjanje faze prikrivanja.

Da prebacivanje novca u inostranstvo ne bi izgledalo sumnjivo, perači novca često osnivaju firme u inostranstvu, koje se pojavljuju u ulozi dobavljača.

U ovom slučaju, inostrani dobavljač šalje lažne ili uvećane fakture „bojler“ kompaniji, u kojoj je već došlo do deponovanja prljavog novca. Međutim, do razmene roba ili obavljanja usluga i ne dolazi, ili se ono čini u neodgovarajućem broju ili kvalitetu, a jedino što se kreće je novac, koji se prividno bezazleno prebacuje u inostranstvo, radi legalnih privrednih aktivnosti.

Tokom faze prikrivanja u procesu pranja novca, obavi se veliki broj transakcija, kojima se novac prenosi po čitavom svetu.

Mnoge od ovih transakcija su besmislene, i za njih se ne može pronaći nika kvo pokriće u poslovanju.

Prava svrha tih transakcija je da se prikriju tragovi kretanja novca, i da otežaju posao svakome ko pokuša da istraži odakle novac potiče. Kada se novac nađe na nekom od računa, sa njim se radi sve ono što može da prikrije njegovo poreklo.

U ovoj fazi kupuju se polise osiguranja, daju pozajmice, kupuje se skupocena roba, umetnička dela, akcije, investicioni fondovi, devize, fjučersi⁵ i opcije i mnogi drugi finansijski instrumenti.

Neke ostrvske zemlje zovu se „poreski rajevi“, gde se ne ispituje poreklo novca, a kriminalnim se označavaju samo one kriminalne radnje, koje se obave na njihovoj teritoriji – dakle, mora se poslovati po zakonu, ali nije bitno odakle novac dolazi. Na Sejšelima se, na primer, uz ulog od milion dolara u osnivanje firme, može dobiti i državljanstvo.⁶

U toku jednog dana, novac može da promeni desetine računa širom sveta, pa je za otkrivanje potrebna združena međudržavna akcija.

Ako na svom putu pređe preko neke od zemalja, koje su označene kao nekooperativne, otkrivanje gotovo pada u vodu, jer se iz tih zemalja ne može dobiti ni jedan podatak o novčanim transakcijama.

Faza integracije

Poslednja faza pranja novca kojom on ponovo ulazi u legalne ekonomske tokove je faza integracije.

⁵ Fjučers je reč kojom se na engleskom označava ugovor kao transakcija, koja uključuje ugovor o kupovini ili prodaji roba ili hartija od vrednosti na određeni datum u budućnosti, po ceni utvrđenoj ugovorom.

⁶ Pranje novca, www.ekonomist.co.yu (accessed 2. Mart 2007.)

Novac se ulaže u zakonite poslove ili investira, nakon čega se javlja kao novac koji potiče od zakonom dozvoljene delatnosti.

Popularan metod integracije novca stečenog kriminalom u legalne tokove je kupovina nekretnina kao što su poslovne zgrade, skladišta ili stanovi.

Iako je ovaj posao finansiran prljavim novcem, prihod koji se ostvaruje od izdavanja prostora u zakup neće biti sumnjiv jer je rezultat zakonom dozvoljena delatnost.

Cilj ove faze procedure pranja novca je da se novac stečen kriminalom prebaci u poslove koje zakon ne zabranjuje. Tradicionalni metod kojim se služila mafija bio je ulaganje novca u građevinsku industriju, ali postoje i drugi načini. Jedan od njih je i oživljavanje preduzeća koja se nalaze u teškoćama, kroz investiranje ogromnih suma novca. Preduzeće nastavlja normalno da posluje koristeći novac stečen kriminalom kao svoj kapital. Perači novca primaju dividende i direktorske plate, što su zakoniti vidovi prihoda.

Takođe, preduzima se otvaranje potfolija offshore investicija opranim novcem prikupljenim iz raznih izvora. Perači para od uložениh sredstava dobijaju kamate i dividende, kao prihod ostvaren u skladu sa zakonom.

Kada se vrši ulaganje u nekretnine poput kupovine poslovnog prostora ili stanova, perać novca prima zakonit prihod u vidu zakupa.

Svrha faza pranja novca

Sve pomenute faze, odnosno etape transakcija imaju trostruku svrhu:

1. da se namerno veoma iskomplikuje i izgubi trag dokumenata;
2. da se stvori legalno poreklo i vlasništvo;
3. da se novac od kriminalnih radnji vrati u promet i uklopi u druge legalne ekonomske aktivnosti kao čist, često i oporezovan dohodak.⁷

Apsolutni „hit“ za pranje para trenutno je sektor osiguranja. Fizičko lice može da osigura sebe ili svoju imovinu na veliku sumu novca i da uplati ogromnu premiju. Ukoliko odustane, plaća penale, ali vraćena razlika je zapravo opran novac. Ako su vlasnici prljavog novca firme, one mogu da osiguraju zaposlene ili imovinu od rizika koji će se obavezno i desiti u narednom periodu. Premije obično budu neke od isplaćene štete, ali s obzirom da neka osiguranja to prihvataju, malo je verovatno da ne postoji dogovor sa nekim iz osiguravajućeg društva.⁸

Trendovi pokazuju da u tranzicionim zemljama sa slabom funkcijom nadzor i, uopšte, slabom kulturom nadzora, najčešće dolazi do pranja novca u fazi ulaganja – kupuje se firma koja će prikupljati prljav novac i uključivati ga u legalne tokove, odnosno imaće funkciju „bojler“ kompanije. Ukoliko je kupljena u fazi ulaganja, ili na prelazu u fazu prikrivanja, u tu kompaniju se neće ulagati, zaposleni neće imati previše posla, plate će u početku biti nešto veće, a kasnije

⁷ Jovanović, M.: *Pranje novca (Ekonomija kriminaliteta)* – Institut za ekonomske nauke, Beograd

⁸ *Pranje novca*, www.ekonomist.co.yu (accessed 2. Mart 2007.)

njihova isplata može čak postati i problem. Takve kompanije idu ka izumiranju, jer nemaju realne ekonomske osnove da bi živele u narednih pet godina. Ukoliko je firma kupljena u poslednjoj, integracionoj fazi, u nju će se ulagati, jer ona treba da donese profit novim vlasnicima koji treba da postanu ugledni građani. Ako bi se pravila analiza poslovanja, realan je prosperitet ovakve firme u narednih nekoliko godina.

Oblici pranja novca

Tipologija pojedinih oblika „pranja novca“ od strane Mafije:

1. „RUČNO PRANJE“ – kriminalna organizacija upotrebljava manje svote novca za kupovinu dobara ili plaćanje usluga za organizaciju. To je najprostiji oblik.

2. „PORODIČNA MAŠINA ZA PRANJE“ – organizacija (familija) pere novac u skladu sa svojim ciljevima i dogovorom sa bankama i finansijskim ustanovama. „Program pranja“ može se sastojati iz kratkog ciklusa – kao što je otvaranje bankarskog računa na ime određene osobe i deponovanje novca na takav račun (danas se ređe koristi zbog novog sistema kontrole).

Duži ciklus obuhvata: „pretpranje, pranje, ispiranje i sušenje“ (ovi izrazi predstavljaju različite etape koje se završavaju investiranjem novca u legitimne aktivnosti).

3. „ZAJEDNIČKE VEŠ MAŠINE“ (kondominijum) – više porodica, članova istog kriminalnog sindikata (kao što je mafija) organizuju posao pranja novca uz saučesništvo nekog iz određene bankarske ili finansijske ustanove i

4. „PRAONICA“ (I.Laundrette) – kriminalna organizacija nudi pojedinim kriminalcima ili njihovim organizacijama servis „pranja novca“, pri čemu je moguće izabrati kraći ciklus (samo pranje) ili duži (uključuje sve aktivnosti od pranja do investiranja).⁹

Metodi i sistem pranja novca

Glavni trendovi u vezi sa metodama i mehanizmima pranja novca u zemljama Evropske Unije su:

- težnja za sticanjem materijalnih dobara,
- izbegavanje banaka,
- pojava nove kategorije kriminalaca – profesionalnih perača novca.

I Nelegalno stečena dobit menja se iz jednog oblika u drugi, u fazama koje se vrlo brzo smenjuju. Obično se kupuju materijalna dobra (kao što su automobili, brodovi, avioni, nekretnine, dragoceni metali) za gotovinu stečenu vršenjem kriminalnih radnji.

⁹ Ignjatović, Đ.: Organizovani kriminalitet, drugi deo, Policijska akademija, Beograd, 1998., str. 207. i 208.

II S obzirom da sve više jača svest koliko oblici organizovanog kriminaliteta jesu i mogu biti još više opasni po svaku državu, pa shodno tome nova zakonodavna rešenja u sve većoj meri otežavaju bankama da peru nelegalno stečenu dobit, perači novca su sve više orijentisani ka finansijskim institucijama koje nisu banke i koje još uvek nisu u potpunosti ili na pravi način regulisane propisima u nekim državama. Pošto ove institucije ipak mogu da obavljaju bankarske aktivnosti, koriste se u fazi plasmana za uvođenje gotovine na finansijsko tržište.

III U mnogim zemljama stvara se kategorija profesionalnih perača novca. Oni su tu da daju finansijske savete, tj. prodaju usluge visokog kvaliteta, kontakte, iskustvo i znanje vezano za novčana kretanja. Uz pomoć znanja finansijskih stručnjaka, vrši se falsifikovanje poslovno-finansijske dokumentacije, čime se lažno prikazuje novac koji je stečen krivičnim delima, da bi se na ovaj način taj novac prihodovao kao zakonito stečen i time plasirao u poslovne tokove. Narednim nezakonitim aktivnostima novac se „pere“ i na kraju ciklusa pojavljuje se kao zakonit, tj. upotrebljiv za legalne finansijske transakcije.

Za pranje novca najčešće se koriste liberalni bankarski sistemi, koji nisu pod neposrednom kontrolom državnih organa. Međutim, u te svrhe služi i tzv. „podzemni“ bankarski sistem, koji je izvan kontrole države i na državnim granicama.

Potraživanja koja potiču od nedozvoljenih radnji u okviru jedne nacionalne privrede, mrežom „podzemnog“ bankarstva stavljaju se na raspolaganje nekoj grupi u zemlji. Ove aktivnosti obavljaju se uz poverenje, anonimno i bez pisanih tragova, često uz korišćenje porodičnih, plemenskih i etničkih veza. U kreiranju ovog oblika pranja novca, doprinos su dali Kinezi, zbog čega se on naziva „FEN-ČIEN“, što znači legeći novac. Novac se u tim slučajevima podiže uz pokazivanje ugovorenog znaka ili uz izgovaranje dogovorene reči.¹⁰

Jedan od načina pranja novca odvija se i u sklopu organizovanih kriminaliteta, gde je uspostavljena veza između kriminalne organizacije i pojedinih državnih organa čiji se predstavnici uključuju u legalizaciju „prljavog“ novca, koristeći svoj položaj, funkciju, ugled i uticaj.

Interesantan način koji omogućava pranje novca jeste falsifikovanje odgovarajuće dokumentacije, tako što se novac dobijen kriminalnom delatnošću prikazuje da je stečen na legalan način, čime se, ukoliko falsifikat nije otkriven, nesmetano može dalje koristiti kroz ulaganja u zakonite poslove.¹¹

Načini pranja novca prema sistematizaciji finansijskih transakcija odvijaju se kroz forme legalnog bankarskog poslovanja, tzv. offshore bankarstva, alternativnim sistemima doznaka i raznim modelima u ekonomskoj oblasti, elektronskog i internet transfera.

¹⁰ Procenjuje se da se svakodnevno oko milijardu „opranih“ dolara plasira u finansijske tokove na međunarodnim finansijskim tržištima. Kulić, M. : *Pranje novca, privredni kriminal i korupcija*, Beograd, 2001., Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 183.

¹¹ Bošković, Mičo: *Transnacionalni organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd, 2003., str. 194

Bankarsko poslovanje podložno je raznovrsnim zloupotrebama povezanim sa pranjem novca, a najčešće se ostvaruje:

- korišćenjem korespondentnih računa u svrhe pranja novca,
- elektronskog transfera novca u svrhe pranja novca,
- sprovedenih i ovlašćenih računa u svrhe pranja novca,
- zloupotrebom privatnih bankarskih usluga u svrhe pranja novca.

Termin offshore bankarstvo odnosi se na zemlje u kojima se bankarske, korporacijske i druge finansijske organizacije obavljaju pod strogim režimom poštovanja diskrecionih prava banaka, a sa minimalnim nadzorom vlasti. Offshore finansijski centri najčešće pružaju određene fiskalne pogodnosti pojedinim fizičkim i pravnim licima koja koriste njihove usluge, što je istovremeno i najčešće razlog za njihovo osnivanje. Upravo takve fiskalne pogodnosti se i koriste najčešće za legalizaciju ili skrivanje nelegalno stečenih sredstava.

Alternativni sistemi doznaka označavaju „paralelni“ ili „podzemni“ bankarski sistem, preko kojih se vrednost kreće sa jednog mesta na drugo, bez fizičkog kretanja novca, čime se obezbeđuju brži, bezbedniji i jeftiniji kanali za prenos sredstava od tradicionalnih banaka.

Ovi sistemi se često upotrebljavaju za pranje novca, a među najpoznatijima su:

- HAWALA (hundi ili jugoazijski sistem)¹²;
- crno devizno tržište PEZOSA ili južnoamerički sistem;
- kineski ili istočnoazijski sistem.

Pored pomenutih postoje i neki vidovi pranja novca u različitim oblastima ekonomske aktivnosti, kao što su:

- zloupotrebe transmitera novca u svrhe pranja novca,
- krijumčarenje nelegalno stečenih sredstava,
- strukturiranje novčanih transakcija,
- zloupotreba hartija od vrednosti na donosioca u svrhe pranja novca,
- uloga eksperata iz različitih oblasti u pranju novca,
- korišćenje tržišta zlata za pranje novca,
- zloupotrebe kockarnica i kockanja u svrhe pranja novca,
- korišćenje kompanija kao paravan za pranje novca i
- „školjka“ preduzeća za pranje novca.¹³

¹² HAWALA je alternativni sistem za slanje novca. Reč „HAWALA“ znači poverenje, a sam sistem znači prenos novca van finansijskog sistema uz prihvatanje da verujete onome kome dajete novac da će ga isporučiti na dogovorenu adresu. Pošto transakcije nisu registrovane, u velikoj meri ovaj sistem koriste „perači“ novca ali i finansijeri terorizma, jer novac mogu prebacivati i prati brzo i skriveno. Ovaj način transfera novca je vrlo primamljiv jer uz male troškove i anonimnost može biti zagantovana.

¹³ Skakavac, Zdravko: Pojam i pojavnici organizovanog kriminaliteta, Pravni fakultet u Novom Sadu, 2003. str. 128 i str. 129.

Mogućnosti za zloupotrebe elektronskog i internet transfera u svrhe pranja novca su najčešće:

- zloupotreba kartica za odlaganje novca u svrhe pranja novca,
- internet bankarstvo i pranje novca,
- zloupotreba elektronske gotovine u svrhe pranja novca,
- kockanje preko interneta i pranje novca.¹⁴

Destinacije pranja novca

Potrebno je razgraničiti propale od slabih država. Propale države niko i ne priznaje. Međutim, slabe države su plodno tle za organizovani kriminal i terorizam, jer legitimne su države, ali nesposobne da zadovolje potrebe stanovništva, da kontrolišu granice i uspostave efikasnu vladu.

Prljav novac se u principu pere u zemljama koje ne traže da se prijavljuje ni osnovna suma depozita u gotovini (npr. Panama) i zatim prebacuje u zapadne banke, koje ne moraju da znaju kriminalno poreklo tog novca (i ne interesuje ih da saznaju legalizaciju sredstava).¹⁵

Globalizacija je omogućila finansijskim institucijama da preko okeana obavljaju poslove koji su im zabranjeni u njihovoj državi. Kao što je skandal Međunarodne kreditne i trgovačke banke pokazao, postalo je moguće da finansijske institucije, uopšte, nemaju matičnu zemlju.¹⁶

Države u svetu koje predstavljaju „raj“ za pranje novca su Bahami, Hong Kong, Panama, koje istovremeno imaju i pogodan bankarski sistem za takve delatnosti i važni su tranzitni centri za promet droge. Najpogodniji gradovi za pranje novca su: Njujork, Los Anđeles, Majami i Hjuston, a u Kanadi: Montreal, Toronto i Vankuver.¹⁷

Radna grupa za uspostavljanje finansijskih i kontrolnih mera protiv pranja novca (Financial Action Task Force on Money Laundering), skraćeno FATF, je jedna od vodećih međunarodnih organizacija za prevenciju i borbu protiv pranja novca. Ova organizacija vrlo blisko saraduje sa Svetskom bankom i Međunarodnim monetarnim fondom i od juna 2000. godine sastavlja listu zemalja i teritorija koje ne saraduju u borbi protiv pranja novca (Non-Cooperative Countries and Territories, skraćeno: NCCTS). Razrađeno je 25 kriterijuma koje svaka zemlja treba da zadovolji, da se ne bi našla na ovoj listi. Juna 2000. godine na listi se nalazilo 15 zemalja, a trenutno se na listi nalazi sedam zemalja i to:

- Kukova ostrva,

¹⁴ Financial Action Task Force, Report and Money Laundering Typologies for 1999-2000, Paris, str. 7.

¹⁵ Levi, M. : Pecunia non Olet : Cleansing the Money Launderes from the Temple Crime, Law and Social Charge, tom 16 (1991), str. 217-302.

¹⁶ Passas, Mirror of Global Evils : A Review Essay on the BCC Affair, op. Cit.

¹⁷ Robinson, J. : The Laundermen, London, 1995, str. 101-137.

- Gvatemala,
- Indonezija,
- Burma (Mijanmar),
- Nauru,
- Nigerija i
- Filipini.

Kada se neka zemlja ne nalazi na NCCT listi, to ne znači da pranja novca nema u toj zemlji, već da relevantni podaci iz njenog bankarskog, pravosudnog i privrednog sistema ne mogu da se dobiju legalnim putem.¹⁸

Posledice

Pranje novca ima mnogo povratnih efekata na ekonomske, političke i socijalne strukture svake zemlje. Najznačajnije posledice pranja novca su:

- opadanje poslovanja legalnog privatnog sektora,
- uticaj na devizne kurseve i kamatne stope,
- ekonomski poremećaji i nestabilnost,
- smanjenje državnih prihoda i slabljenje kontrole ekonomske politike,
- ugrožavanje programa reformi ili privatizacije i
- opadanje reputacije zemlje.

Perači novca nelegalno stečen novac ulažu u kompanije, koje su u mogućnosti da (upravo zato što raspolažu velikim iznosima novca) svoje proizvode i usluge nude po cenama koje su ispod tržišnih. U nekim slučajevima, ove kompanije utvrđuju cene koje su ispod proizvođačkih i zato su konkurentnije u odnosu na ostale kompanije koje legalno posluju i pribavljaju sredstva na finansijskim tržištima. Usled ovog dolazi do opadanja legalnih poslovnih aktivnosti privatnog sektora.

Učesnici pranja novca vrše reinvestiranje sredstava tamo gde očekuju da neće biti otkriveno njegovo poreklo, a ne u aktivnosti sa većim stopama povraćaja. Posledice toga mogu biti:

- smanjenje monetarne stabilnosti zbog neadekvatne alokacije sredstava;
- neočekivane promene u tražnji novca;
- povećana nestabilnost deviznih kurseva, kamatnih stopa i međunarodnih tokova kapitala.

Usled svega prethodno navedenog, teško je sprovesti stabilnu i efikasnu ekonomsku politiku.

Istovremeno, pošto učesnici pranja novca nisu zainteresovani za povećanje profita kod investiranja, već za zaštitu i prikrivanje prirode ovih sredstava, oni često ulažu u manje profitabilne investicije, koje ne moraju biti korisne za određenu

¹⁸ Pranje novca, www.management.org.yu. (accessed 2. Mart 2007.)

zemlju, na taj način smanjujući njen potencijalni ekonomski rast. Na primer – u mnogim zemljama su bile finansirane aktivnosti u određenim privrednim oblastima, kao što su građevinarstvo i hoteli; ali ne zbog stvarne tražnje, već zbog kratkoročnih interesa, onih koji peru novac. Kada te oblasti više ne odgovaraju akterima pranja novca, oni ih napuštaju, izazivajući velike gubitke u njima, ekonomske poremećaje i nestabilnosti.¹⁹

Veoma često posledica pranja novca (naročito kod zemalja u razvoju) je smanjenje prihoda budžeta po osnovu poreza, jer otežava njegovu naplatu, i zbog toga slabi uticaj države na vođenje ekonomske politike.

Sprovođenje programa privatizacije, odnosno ekonomskih reformi, može biti ugroženo zbog pranja novca, posebno kod privatizacije državnih preduzeća. U odnosu na legalne investitore, učesnici pranja novca mogu da ponude veće cene. Ovo je izraženo kod zemalja u povelju koje zbog procesa privlačenja investicija mogu postati meta transakcija pranja novca.

Zbog povezivanja sa transakcijama pranja novca, države mogu biti izložene riziku opadanja reputacije. Pošto pranje novca i ostale protivzakonite aktivnosti smanjuju poverenje u finansijska tržišta i ekonomski sistem, može doći do slabljenja ekonomskog rasta zemlje.

Jelena Matijašević, MA

Assistant at the Faculty of Law, Business Academy, Novi Sad

Money laundering, the current form of organized crime – events, methods and consequences

A b s t r a c t

Perpetrators of crimes tend to legalize revenues that are acquired with criminal activities or want to appear it that it comes from some legal jobs, because the fight against crime is directed at the seizure of assets gained by criminal activity and disabling the inclusion of such assets into the legal financial flows. There are many different techniques of money laundering, and common feature of them is that the money passes through three phases: phase of investment, phase of concealment and integration phase. In the investment phase, the illegal profits inserted into the legal financial system. Cash that is acquired with criminal activities then is paid to bank accounts, usually under the pretext of a regular activity. The next step in the process of money laundering is the concealment phase, and it is achieved by transferring funds from one account to the accounts of various banks in the world. In the integration phase, the money is invested in legal business, and then appears as money that comes from legal activities. For

¹⁹ Pranje novca, www.24x7.co.yu (accessed 3, mart 2007.)

those activities of money laundering is most often used liberal banking systems, which are not under the direct control of state authorities. Money laundering has a lot of influence on the economic, political and social structures of each country. The most important consequences of money laundering are: the decline of the legal business of the private sector, impact on exchange rates and interest rates, economic disturbances and instability, reduction of state revenues and weakening of economic control policy, threat of reform programs or privatization, decline in the reputation of the country..

Key words: money laundering, illegal profits, crime, banking system

Literatura

1. Banović, Božidar, Obezbeđenje dokaza u kriminalističkoj obradi krivičnih dela privrednog kriminaliteta, Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd – Zemun, 2002.
2. Bošković, Mićo, *Organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd, 1998.
3. Bošković, Mićo, *Transnacionalni organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd, 2003.
4. Bošković, Milo, *Kriminološki leksikon*, Matica srpska, Univerzitet u Novom Sadu, 1999.
5. Vuković, M., *Siva ekonomija – tamna brojka kriminaliteta*, Bezbednost, broj 1, Beograd, 1993.
6. Ignjatović, Đ., *Organizovani kriminalitet, drugi deo*, Policijska akademija, Beograd, 1998.
7. Jovanović, M., *Pranje novca (Ekonomija kriminaliteta)* – Institut za ekonomske nauke, Beograd
8. Kulić, M., *Pranje novca, privredni kriminal i korupcija*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2001.
9. Levi, M., *Pecunia non Olet, Cleansing the Money Launderers from the Temple Crime*, Law and Social Charge, tom 16 (1991).
10. Masleša, R., *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo, 2001.
11. Mašnjak, B., Kaselj, Ž., *Sprečavanje pranja novca*, MUP Republike Hrvatske, Zagreb, 1998.
12. Mršević, Zorica, *Sprečavanje pranja novca merama nacionalnog zakonodavstva*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 4/92, Beograd.
13. Robinson, J., *The Laundermen*, London, 1995.
14. Skakavac, Zdravko, *Pojam i pojavni oblici organizovanog kriminaliteta*, Pravni fakultet u Novom Sadu, 2003.

15. Zakon o sprečavanju pranja novca Republike Srbije, Službeni list SRJ, br. 53/01. i Službeni glasnik RS, br. 62/06.
16. Pranje novca, www.management.org.yu
17. Pranje novca, www.24x7.co.yu
18. Pranje novca, www.orgkriminal.org
19. Pranje novca, www.informator.co.yu
20. Pranje novca, www.ekonomist.co.yu
21. Politika, Kako se pere novac, 11. mart 2007.
22. President's Commission on Organized Crime – The Cash Connection: Organized Crime, Financial Institutions and Money Laundering, Washington, 1984.
23. Financial Action Task Force, Report and Money Laundering Typologies for 1999-2000, Paris
24. Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the proceeds from Crime, Council of Europe, Treaties and Reports, Strasbourg, 1991.
25. www.oecd.org